

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อสังคมมนุษย์มีความสันติสุข ปราศจากความขัดแย้งในเรื่องต่างๆ จึงเป็นโอกาสที่ทำให้มนุษย์ได้สร้างสรรค์สื่อความหมาย เพื่อสนองความรู้สึกในรูปแบบของศิลปกรรมขึ้นมาหลายประเภท เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรมและดนตรีการแสดง แต่ศิลปกรรมที่เป็นผลงานของมนุษย์จากอดีตถึงปัจจุบันซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้นั้น จะพบหลักฐานปรากฏในจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม โดยผลงานที่เป็นทัศนศิลป์เหล่านี้มีความสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ของมนุษย์ในยุคหนึ่งๆ และได้รับสืบทอดต่อมา ถือเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่เป็นรูปแบบสะท้อนให้เห็นเรื่องราวของมนุษย์ในอดีตได้หลายด้าน^๑

จิตรกรรมฝาผนัง จึงนิยมเขียนกันขึ้นไว้เป็นพุทธบูชา ตามผนังโบสถ์วิหารในศาลาการเปรียญในคูหาองค์พระปรารักษ์และผนังพระสถูปเจดีย์ ตลอดจนผนังถ้ำ เป็นต้น จิตรกรรมฝาผนังดังกล่าวเคยมีอยู่หลายท้องที่ในประเทศไทย เชื่อกันว่านอกจากจะเขียนขึ้น เพื่อประดับตกแต่งผนังให้สวยงามความมุ่งหมายที่สำคัญในการเขียนจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ ก็เพื่อจะน้อมนำชักจูงให้ผู้เกิดความรู้สึกศรัทธาในพระพุทธศาสนาส่วนผู้ที่มีความศรัทธาอยู่แล้วเมื่อได้ชมจิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้ก็จะซาบซึ้งในรสพระธรรมคำสอนยิ่งขึ้น นอกจากนี้จิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้ยังมีคุณค่าในการศึกษาหลักวิชาและแบบอย่างฝีมือช่างที่มีสืบมาแต่โบราณ รวมทั้งยังเป็นหลักฐานสำคัญยิ่งในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีตลอดจนขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และวิถี

^๑ คาราวร เหมือนนอก, “เครื่องใช้ในจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดบ้านยาง ตำบลยาง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ คติความเชื่อของคนในท้องถิ่นได้เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง จิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะแขนงจิตรศิลป์ประเภทจิตรกรรม^๒

ด้วยเหตุนี้เอง สื่อจิตรกรรมฝาผนัง จึงเป็นสื่อสำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีบทบาทในการเผยแพร่พุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่ผู้วาดหรือจิตรกรได้สื่อออกมาทางภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยมีเนื้อหาหรือเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาในเรื่องต่างๆ ทั้งพุทธประวัติ นิทานชาดกที่เป็นคติทางธรรมที่เตือนใจพุทธศาสนิกชน อีกทั้งภาพจิตรกรรมที่จิตรกรทั้งหลายเหล่านั้นสื่อถึงคุณค่า ทั้งทางด้านสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติความเชื่อ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง ที่สามารถหล่อหลอมและตอกย้ำถึงอุดมการณ์ทางการเมือง ความคิด ความเชื่อต่างๆ ในอดีตให้แก่คนรุ่นหลังได้อย่างไม่รู้ตัว”

จิตรกรรม จัดเป็นศิลปะวาดเขียนศิลปะการวาดภาพ ส่วนคำว่า จิตรกร คือ ศิลปินที่สร้างงานศิลปะการวาดเขียนหรือการวาดภาพ จิตรกรรมถือเป็นทัศนศิลปะที่มีลักษณะ เป็นสองมิติ คือ มีลักษณะเป็นระนาบผิวพื้นที่ประกอบด้วยความกว้างกับยาวส่วนผู้ที่มีความรู้ลึกกว่ามีความตื่นลึก ไกลไกล หนาวบางในจิตรกรรมนั้นเป็นมิติที่สาม ที่เกิดจากความรู้สึกจากการมองเห็น จิตรกรรมเป็นการเขียนสี การระบายสี การเลลงสี หรือกิจกรรมของศิลปินที่เกี่ยวข้องกับสีโดยตรงหรือถ่ายทอดความรู้สึกของตนต่อสิ่งแวดล้อมด้วยสี บนผิวหน้าระนาบซึ่งอาจจะแบนราบหรือม้วนงอ ก็ถือว่าเป็นจิตรกรรมทั้งสิ้น “ จิตรกรรมฝาผนังจึงเป็นทัศนศิลปะที่สร้างสรรค์โดยจิตรกร เพื่อตกแต่งงานสถาปัตยกรรมและถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมนั้น นอกจากนั้นจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏตามโบสถ์ในวัดของไทยมีเกือบทุกภาค บางแห่งก็เขียนไว้แต่เพียงบางส่วนของฝาผนัง บางแห่งก็เขียนไว้เต็มฝาผนังตั้งแต่ผนังเบื้องล่างไปจนถึงเพดาน จิตรกรรมฝาผนังส่วนใหญ่ มักเป็นภาพเขียนซึ่งเขียนขึ้นไว้อย่างวิจิตรบรรจง จิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ของไทยมี

^๒ สุพจน์ สุวรรณภักดี, “การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดสวนวารีพัฒนาราม บ้านหัวหนอง ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑), หน้า ๔-๕.

^๓ สมชาติ มณีโชติ, *จิตรกรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

^๔ สนั่น สิมารัตน์, *จิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างรัตนโกสินทร์*, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒), หน้า ๒๑-๒๔.

ความมุ่งหมาย เช่นเดียวกันกับศิลปะที่สำคัญทางศาสนาของยุโรปในสมัยกลาง คือ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๕ -๑๕ ซึ่งเป็นการสั่งสอนและจุดใจศาสนิกชนให้เห็นจุดหมายทางจิตหรือเป็นการเตือนใจให้ระลึกอยู่เสมอว่าการประพฤติปฏิบัติของตนในภพนี้ ย่อมจะนำมาซึ่งคุณค่าทางความงามหรือรูปแบบ และคุณค่าทางรูปทรงหรือเรื่องราวหรือเนื้อหา^๕

เนื้อหาในจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ของไทย ส่วนใหญ่นิยมเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติ ทศชาติ ไตรภูมิ สังข์สินไชย พระรามชาดก (รามเกียรติ์) นอกจากนี้ ก็จะมีเนื้อหาในทางวรรณคดี และนิทานที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธ นำมาเป็นเรื่องราวในการเขียนภาพที่พบเห็นเสมอๆ เรื่องอื่นๆ ที่มีอยู่บ้าง เช่น ภาพปริศนาธรรม พระวินัยบัญญัติ เรื่องอุบาสกอุบาสิกา ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพงสาวดารนั้น มีน้อยมากมีพบเพียงสองสามแห่ง คือ ที่ฝาผนังในตำหนักพระพุทธรักษาจารย์ วัดพุทไธสวรรย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเขียนขึ้นในสมัยอยุธยาในแผ่นดินพระเพทราชา สมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เขียนเรื่องพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่หอราชamaniธรรม และหอราชพงศานุสรณ์ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะเห็นว่าเนื้อหาหรือเรื่องราวของจิตรกรรมฝาผนังนั้นมีจำนวนมาก เช่น เดียวกันกับรูปแบบ ซึ่งแต่ละที่จะมีส่วนแตกต่างกันตามลักษณะ เฉพาะของจิตรกรแต่ละคน และสภาพแวดล้อมแต่ละสถานที่^๖

ส่วนความสำคัญของสภาพแวดล้อม ย่อมเป็นตัวกำหนดรูปแบบจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ ภาพเขียนไทย โบราณ โดยทั่วไปจะบันทึกความเป็นอยู่ตั้งแต่ในราชสำนักไปจนถึงความเป็นอยู่ของชาวไร่ชาวนา แสดงให้เห็นจริตประเพณี ระบบกษัตริย์ ความศรัทธาในศาสนา ความงดงามที่อยู่แวดล้อม เช่น ปราสาทราชวังที่ประดับตกแต่งปิดทองแวววาว ภาพสถาปัตยกรรมพระพุทธรเจ้า กษัตริย์ สมณกษัตริย์ ตลอดจน บ้านเรือน หมู่บ้านริมคลองริมแม่น้ำ ทุ่งนาป่าเขา มีภาพสัตว์พืชนานาชนิดตามสภาพความเป็นจริงและตามจินตนาการ แสดงให้เห็นสภาพสังคมไทยตาม

^๕ สงวน รอดบุญ, ศิลปกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๕), หน้า ๔๐.

^๖ ประเทศ ป้างคงละลา, “จิตรกรรมฝาผนังลิมวัดป่าเรไรย์ บ้านหนองพอก ตำบลคงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

ยุคสมัยที่สร้างจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์นั้นขึ้นมา ถึงแม้ว่า รูปแบบของจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ไทยก็ได้วิวัฒนาการรูปแบบที่กลายมาเป็นเอกลักษณ์ไทยมากยิ่งขึ้น”

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้จิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ในแต่ละภาคที่เป็นจิตรกรรมฝาผนังมีส่วนที่แตกต่างกันคือ ในภาคกลางและภาคใต้ส่วนใหญ่จะเขียนภาพโดยจิตรกรรมราชสำนักหรือที่เรียกว่า “ช่างหลวง” ซึ่งมีฝีมือและมีประสบการณ์ในเชิงจิตรกรรมสูง^๓ ดังจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ ๑-๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ดำเนินตามลักษณะแบบจิตรกรรมชั้นสูงสมัยอยุธยา จิตรกรเหล่านี้ ได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อม ตามสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน โดยได้นำมาแสดงออกในจิตรกรรมฝาผนังสมัยดังกล่าวนี้ ฝาผนังฝีมือของช่างหลวงเหล่านี้ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลาเป็นเรื่องราวสงครามรบเป็นต้น จากการสำรวจของศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น พบว่า จิตรกรรมฝาผนังสมัยในภาคอีสาน มีจำนวนทั้งสิ้น ๗๔ วัด ในจังหวัดขอนแก่น มีจิตรกรรมฝาผนังสมัย (อุโบสถ) จำนวน ๔ วัด คือ วัดไชยศรี บ้านสาวะถี อำเภอเมืองขอนแก่น วัดสระบัวแก้ว บ้านวังคู อำเภอนองสองห้อง วัดสนวนวาริพัฒนาราม บ้านหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ และ วัดมัชฌิมวิทยาราม บ้านลาน ตำบลบ้านลาน อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น^๔

แต่ในปัจจุบัน “ภาพจิตรกรรมฝาผนัง” จากแนวคิดและปรัชญาของผู้รู้หรือจิตรกรที่ได้ตั้งใจถ่ายทอดวิถีชีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน เริ่มประสบปัญหาต่ออนุชนรุ่นหลัง เนื่องจากเยาวชนและประชาชนในพื้นที่ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อภาพทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ เพราะส่วนใหญ่มุ่งไปเพื่อศึกษาดูความสวยงามของภาพและถ่ายภาพเก็บมาเป็นที่ระลึกเท่านั้น ไม่ได้ใส่ใจในหลักคติธรรมคำสอนที่แฝงเอาไว้ในภาพเหล่านั้น ฉะนั้น ประโยชน์ที่ควรจะได้รับจากการศึกษาภาพจึงไม่ปรากฏสู่วิถีการดำเนินชีวิตของตนได้ ซึ่งผู้วิจัย มองเห็นว่า หากไม่ได้อธิบายภาพจิตรกรรมเหล่านี้อย่างเป็นระบบแล้ว ไม่ช้าก็อาจจะกลายเป็นเพียงภาพในอดีต ซึ่งไม่มีคุณค่าต่อชุมชนในด้านใดๆ เลย นอกจากจะเป็นแหล่งท่องเที่ยว

^๓ ไพโรจน์ สโมสร, “จิตรกรรมฝาผนัง”, ใน ขอนแก่น, (กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดทำหนังสือเกียรติยศขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๐.

^๔ สนธิวรรณ อินทสีบ, จิตรกรรมไทยสกุลช่างต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๖), หน้า ๒๓.

^๕ ไพโรจน์ สโมสร, “จิตรกรรมฝาผนัง”, ใน ขอนแก่น, หน้า ๓๐-๓๕.

ดังนั้น ผู้วิจัย ในฐานะเกิดที่อำเภอหนองสองห้องพื้นที่ที่ศึกษา จึงสนใจที่จะศึกษาถึงความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง ประวัติความเป็นมาคติความเชื่อที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวัด สระบัวแก้ว บ้านวังคุณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น และคุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้วที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านวังคุณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการศึกษาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แก่นุชนรุ่นหลังให้รู้จักคุณค่าของภาพจิตรกรรมฝาผนังและมีความตระหนักหวงแหนในมรดกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยกับพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อ ศึกษาความเชื่อที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้ว บ้านวังคุณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

๑.๒.๓ เพื่อศึกษา วิเคราะห์คุณค่าแห่งความเชื่อที่ปรากฏใน จิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้วต่อชาวบ้านวังคุณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

คุณค่า หมายถึง คุณค่าของภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวอีสานและหลักความเชื่อทางคตินิยม คตินิยมที่แสดงออกมาทางประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

จิตรกรรม หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกมาทางศิลปะ การวาดภาพเขียนภาพ โดยขีดเขียน ระบายสี ละเลงสี หรือเป็นกิจกรรมของจิตรกร ที่เกี่ยวข้องกับสีโดยตรงที่ทำให้เกิดเป็นภาพขึ้นเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกของตนเอง หรือเรื่องราวตามสภาพแวดล้อมด้วยสี ที่มีลักษณะเป็น ๒ มิติ คือมีเฉพาะความกว้างกับความยาว

จิตรกรรมฝาผนัง หมายถึง จิตรกรรมที่เขียนลงบนฝาผนังที่ปรากฏในอุโบสถ วัดสระบัวแก้ว ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องมหาเวสสันดรชาดก พุทธประวัติ สังข์สินไชย และพระลักษณะพระราม

ชาวอีสาน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เรียกว่า “ชาวอีสาน”

ชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านวังคูณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

องค์ประกอบศิลปะ หมายถึง การนำเอามูลฐานทางศิลปะ คือ เส้น สี ค่าของแสงเงา รูปร่าง รูปทรง ลักษณะผิว เป็นต้น มาจัดเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดคุณค่าทางสุนทรียภาพ และคุณค่าทางเนื้อหาหรือเรื่องราวขึ้น

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑) ประเภทเอกสารที่เกี่ยวข้อง

กองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้กล่าวถึงการดูแลรักษาจิตรกรรมฝาผนังของวัดไว้ในหนังสือ งานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง : รายงานการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองพุทธาราม ตำบลพิหารแดง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี สรุปความได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหนองพุทธารามเขียนภาพเรื่องทศชาติชาดก พุทธประวัติ และเทพชุมนุมลักษณะภาพแสดงอิทธิพลของจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ ๑ และมีอิทธิพลศิลปะจีนผสมอยู่มากทำให้เห็นจุดเด่นของจิตรกรรมรุ่นนี้อีกแบบหนึ่ง สภาพจิตรกรรมก่อนการอนุรักษ์ชำรุดมาก จึงดำเนินการอนุรักษ์ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑-๒๕๒๒ โดยการตรวจสอบสภาพและปฏิบัติงานการอนุรักษ์ให้จิตรกรรมมีสภาพแข็งแรงมั่นคงยิ่งขึ้น และป้องกันความชื้นจากใต้ดินที่ซึมขึ้นตามฝาผนังซึ่งเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ภาพชำรุดเสียหาย^{๑๑}

คณะวิจัยของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้กล่าวไว้ในเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง สิ่งแห่งเร้นในจิตรกรรมฝาผนังอีสาน ๒-๔ ธันวาคม ๒๕๓๖” สรุปความได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังอีสานแบ่งได้เป็น ๒ ยุค คือ จิตรกรรมฝาผนังสมัยก่อน

^{๑๑} กองโบราณคดี กรมศิลปากร, งานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง : รายงานการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองพุทธาราม ตำบลพิหารแดง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี , (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒-๑๔.

ประวัติศาสตร์ พบบนแผ่นหินและผนังถ้ำ และจิตรกรรมฝาผนังสมัยประวัติศาสตร์ พบบนผนังสิม (อุโบสถ) ลักษณะเป็นจิตรกรรมพื้นบ้านสะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ตั้งแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบัน นิยมเขียนเรื่องเวสสันดรชาดก รามเกียรติ์ นิทานพื้นบ้าน และไตรภูมิส่วนใหญ่มักจะเขียนเต็มทั้งผนังภายนอกและภายในตัวอาคารลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากจิตรกรรมฝาผนังภาคอื่น คือ ภาพไตรภูมินิยมเขียนบนผนังภายนอกด้านหน้าสิม^{๑๑}

ประกาศรี พงษ์คำ และรัชชัย ปุณณลิมปกุล ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังว่ามีความเกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามในอดีต ไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านในจิตรกรรมฝาผนัง สรุปความได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยส่วนใหญ่นิยมเขียนเรื่องพุทธประวัติ แต่ศิลปิน มักจะแทรกเรื่องราวในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในสมัยนั้นๆ บ่งบอกถึงวิถีการดำเนินชีวิต การแต่งกายประเพณีเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่การเกิด การโกนจุก การศึกษา การบวช การแต่งงาน การทำมาหากินการทำศพ ประเพณีอื่นๆ การละเล่น ตลอดจนมหรสพและความบันเทิง^{๑๒}

พวงชมพู หนึ่งสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนัง ไว้ในหนังสือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหน้าพระธาตุ อำเภอปักธงชัย จังหวัด นครราชสีมา สรุปความได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังวัดหน้าพระธาตุปรากฏอยู่ที่ภายนอกและภายในพระอุโบสถ ภายนอกเป็นภาพจุฬามณีเจดีย์ ดาวดึงส์ และเนมิราชชาดก ส่วนภายในเป็นภาพทศชาติชาดก ดำเนินรอยพระพุทธรูปและจุฬามณีชาดก ใช้วรรณะสีอ่อนมีปริมาณสีแดงน้ำตาลค่อนข้างมาก อายุของจิตรกรรมคงจะอยู่ในราวรัชกาลที่ ๓-๔ ลงมา ทั้งนี้พิจารณาจากองค์ประกอบภาพในด้านต่าง ๆ ภาพจิตรกรรมสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตประจำวันของคนในสังคมชนบทที่ประกอบอาชีพทำนา ทอดแห จับปลา ใช้เกวียนเป็นพาหนะพักผ่อนหย่อนใจด้วยการเล่นชนไก่ เล่นว่าว ต่อกบเขา รวมทั้งภาพการสังวาส^{๑๓}

^{๑๑} มหาวิทยาลัยขอนแก่น, “การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง สิ่งแฝงเร้นในจิตรกรรมฝาผนังอีสาน ๒๔ ธันวาคม ๒๕๓๖”, เอกสารประกอบการสัมมนาขอนแก่น, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๖), (อัคราณา).

^{๑๒} ประกาศรี พงษ์คำ และรัชชัย ปุณณลิมปกุล, วัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านในจิตรกรรมฝาผนัง, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานอนุรักษ์ศิลปกรรม สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๔๓.

^{๑๓} พวงชมพู หนึ่งสวัสดิ์, ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหน้าพระธาตุ อำเภอปักธงชัย จังหวัด นครราชสีมา, (กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔.

ไพโรจน์ สโมสร ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังอีสานไว้ในหนังสือ จิตรกรรมฝาผนังอีสาน สรุปความได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังอีสานจะปรากฏอยู่ที่โบสถ์ วิหาร หอไตร และหอแจก ส่วนใหญ่มักจะเขียนอยู่บนผนังด้านนอกของโบสถ์ เป็นภาพพุทธประวัติ พระมาลัย ไตรภูมิชาดก ปรีชาธรรม และวรรณกรรมท้องถิ่น ช่างแต้มหรือจิตรกรจะใช้เส้นแถบคั่นเรื่องราวแต่ละตอน หรือปล่อยช่องว่างรอบองค์ประกอบภาพ เพื่อมิให้เกิดความสับสนระหว่างเนื้อเรื่องแต่ละตอน และจะมีตัวอักษรบรรยายภาพกำกับไว้ ผนังรองพื้นด้วยสีขาวหรือขาวนวล ลงสีและตัดเส้นรายละเอียดบางส่วนเฉพาะส่วนที่เป็นตัวละคร สีที่ใช้ ได้แก่ คราม เหลือง แดง เขียว ดำ ขาว และสีเคมี^{๑๔}

พรชัย ใจมา ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังอีสานไว้ในหนังสือ จิตรกรรมฝาผนังประเพณีสิบสองเดือนของลำนานาไทย สรุปความได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังหอมณเฑียรธรรม วัดบุพพาราม เชียงใหม่เนื้อหาจิตรกรรมเสนอเรื่องราวจากประเพณีสิบสองเดือนของลำนานาไทย ๔ ประเพณี คือ ประเพณีสงกรานต์ เสียดสย ลอยกระทง และบวชนครอายุของจิตรกรรม อยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จิตรกร อาศัยพื้นฐานทางจิตรกรรมไทยในอดีตและความเข้าใจในคตินิยมแบบไทยประเพณี มาประยุกต์เข้ากับแนวความคิดส่วนตัว สร้างเป็นงานศิลปะแนวใหม่ มีลักษณะใกล้เคียงกับศิลปะรูปแบบไทยประเพณีและมีลักษณะเฉพาะตน ใช้เทคนิคการเขียนคล้ายแบบจิตรกรรมสมัยอยุธยา สีที่ใช้เป็นสีอะคริลิกและสีฝุ่น^{๑๕}

วรรณภา ณ สงขลา ได้กล่าวถึงการดูแลรักษาจิตรกรรมฝาผนังไว้ในหนังสือ การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง สรุปความได้ว่า การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย ดำเนินการโดยงานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง กรมศิลปากร การดำเนินการแบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่หนึ่ง เป็นขั้นการเตรียมการ โดยทำการสำรวจเก็บข้อมูลและหลักฐานจิตรกรรม จัดลำดับความเร่งด่วนในการอนุรักษ์ศึกษาคุณค่า ความสำคัญ และเทคนิคของจิตรกรรม วิเคราะห์ปัญหาจนรู้วิธีแก้ปัญหาที่เป็นสาเหตุให้จิตรกรรมเสื่อมสภาพ ขั้นตอนที่สอง เป็นขั้นตอนการปฏิบัติการอนุรักษ์

^{๑๔} ไพโรจน์ สโมสร, จิตรกรรมฝาผนังอีสาน, (ขอนแก่น : ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒), หน้า ๓.

^{๑๕} พรชัย ใจมา, จิตรกรรมฝาผนัง ประเพณีสิบสองเดือนของลำนานาไทย , (กรุงเทพมหานคร : สาขาศิลปะไทยภาควิชาศิลปะไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๓), หน้า ๒๐-๒๕.

จิตรกรรมฝาผนังให้กลับมีสภาพดีและคงความงามดังเดิม ตามหลักวิชาการสมัยใหม่ โดยใช้เทคนิคและความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์มาผสมผสานกับความรู้ด้านเทคนิคการช่างไทยโบราณ^{๑๖}

เสมอชัย พูลสุวรรณ ได้กล่าวถึงความหมายของจิตรกรรมพุทธศิลป์ไว้ในหนังสือ **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึง ๒๔** สรุปความได้ว่า ความหมายของจิตรกรรมพุทธศิลป์ในวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ รวมถึงจิตรกรรมกลุ่มเกี่ยวข้องกับศิลปะสุโขทัยและล้านนาระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ แบ่งการศึกษาเป็น ๓ กลุ่ม คือ (ก) กลุ่มที่ ๑ มีอายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ พบในพุทธสถานทรงปรางค์ (ข) กลุ่มที่ ๒ มีอายุอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔ พบในพระอุโบสถเป็นส่วนใหญ่ (ค) กลุ่มที่ ๓ เป็นฝีมือช่างหลวงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พบที่พระอุโบสถ วิหารและพระระเบียง ผลการวิเคราะห์พบว่าจิตรกรรมพุทธศิลป์ของไทยมักมีเนื้อหา และตำแหน่งของภาพที่ถูกกำหนดให้สัมพันธ์อย่างเป็นระบบ^{๑๗}

ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวถึงคุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังไว้ในหนังสือ **คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง** สรุปความได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังนิยมเขียนเป็นพุทธบูชาตามผนังโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ภายในพระปรางค์ และผนังถ้ำ เรื่องราวที่เขียนส่วนใหญ่เป็นภาพพุทธประวัติ ทศชาติชาดก จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้ผู้ชมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ภาพจิตรกรรมฝาผนังมีคุณค่าในการศึกษาหลักวิชาและแบบอย่างฝีมือช่างที่สืบทอดมาแต่โบราณ ทั้งยังเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี^{๑๘}

๒) ประเภทงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธีระพงศ์ สารภัญญ์ ได้ศึกษาจิตรกรรมฝาผนังอีสาน ไว้ในวิจัยเรื่อง “จิตรกรรมฝาผนัง สิมวัดมัชฌิมวิทยาราม อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ” สรุปความได้ว่า เนื้อหาภาพจากฝาผนังบ่งบอกถึงความเชื่อชาวอีสานในแง่ของศรัทธาที่มีต่อเรื่องราวพระเวสสันดรชาดก โดยเป็นการสร้าง

^{๑๖} วรณิภาณ สงขลา, **การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง** , (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร , ๒๕๒๘), หน้า ๒๑.

^{๑๗} เสมอชัย พูลสุวรรณ , **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึง ๒๔**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔.

^{๑๘} ศิลป์ พีระศรี, **คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง** , (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร , ๒๕๓๒), หน้า ๒๔.

ทานบารมีของพระพุทธองค์ในอดีต หากผู้ใดสามารถที่จะรับเอาเมื่อกันต์ใดกันต์หนึ่งของเทศนา ก็จะได้านิสงส์ไปเกิดพบพระศรีอริยเมตไตรย แล้วได้ฟังธรรมจนบรรลุธรรมขั้นอรหัตผลไม่ต้องการเกิดตายอีกต่อไป^{๑๙}

ปรีชญ์ ทัศนพร ได้ทำสารนิพนธ์เรื่อง “จิตรกรรม : สะท้อนความคิดทางวัฒนธรรม” สรุปความได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หากพิจารณาแล้วจะพบว่า ยังคงแบบแผนของศิลปกรรมสมัยอยุธยาและรัชกาลที่ ๑ ไว้ ถึงแม้ว่าจะผ่านการบูรณปฏิสังขรณ์มาหลายต่อหลายครั้งแล้วก็ตาม ดังเห็นได้จากลักษณะการเขียนภาพตัวพระและตัวนางที่ยังคงแสดงสีหน้าเรียบเฉยดังเช่นศิลปะอยุธยา และมีการใช้โครงสีที่บิดเบี้ยว มีการบิดทอนคำแปลวประดับตกแต่งเป็นอย่างมากอันเป็นแบบแผนศิลปะ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถ้าเทียบเรื่องราวภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ แล้วจะพบว่าภาพเขียนในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯอาจถือเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ในสังคมขณะนั้น ทั้งนี้เพราะเรื่องราวที่นำมาเขียนบนผนังโบสถ์นี้เป็นเนื้อหาที่มีความแปลกใหม่ต่อการรับรู้ของผู้คนในสังคม นั่นคือ ภาพพุทธสาวกองค์บนช่องผนังระหว่างหน้าต่าง ส่วนภาพมโหสถที่อยู่เหนือช่องผนังขึ้นไปนั้นถือเป็นพระชาติสำคัญพระชาติหนึ่งในทศชาติ เป็นการบำเพ็ญเพียรเพื่อจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๒๐}

พระมหาอำพล บุคคาสาร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและพุทธศิลป์จากภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดก วัดเครือวัลย์วรวิหาร ” สรุปผลการศึกษาวិเคราะห์พบว่า จิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดกวัดเครือวัลย์วรวิหาร เป็นภาพเขียนฝีมือช่างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งนอกจากจะแฝงไว้ด้วยหลักพุทธปรัชญาทั้งในส่วนของสังขธรรมและจริยธรรม กล่าวคือ จริยธรรมมี ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูงสุด และในส่วนสังขธรรม ได้แก่ สังขธรรมว่าด้วยธรรมชาติของโลกและชีวิต สังขธรรมว่าด้วยอุมคติแห่งชีวิต และสังขธรรมว่าด้วยกฎแห่งกรรมแล้วยังแฝงไว้ด้วยแนวความคิดทางพุทธศิลป์ กล่าวคือ ช่างหรือจิตรกรเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่อง

^{๑๙} ธีระพงศ์ สารภัญญ์, “จิตรกรรมฝาผนังสมัยวัดมัชฌิมวิหาราม อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๙), หน้า ๔.

^{๒๐} ปรีชญ์ ทัศนพร, “จิตรกรรม : สะท้อนความคิดทางวัฒนธรรม ”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

บาลีชาดกขึ้นเป็นสื่อหรืออุปกรณ์ในการสอนธรรมที่อาจใช้แทนหนังสือที่หายากในสมัยนั้นซึ่งอาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นห้องสมุดภาพชาดก^{๒๑}

รังสรรค์ เจริญพันธ์วิสิน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์และรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย” สรุปผลการวิจัยพบว่า การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงความหมายของสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่มีการดัดแปลงสัญลักษณ์ และรหัส ที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ การรับรู้ถึงความหมายและการตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทยต่อสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมเหล่านั้น และศึกษาถึงบทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อผู้ออกแบบ และพุทธศาสนิกชนชาวไทย กรณีศึกษา คือ อุโบสถวัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา มหาธรรมกายเจดีย์ จังหวัดปทุมธานีและพระพุทธรูปปางเหยียบโลกจังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยสรุปได้ว่าความหมายที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ จะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ ของผู้ออกแบบที่แตกต่างกันออกไป ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารจะขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ ของผู้ออกแบบ การให้ข้อมูลข่าวสาร ความศรัทธา และการยอมรับของพุทธศาสนิกชนการรับรู้ถึงความหมาย และการตีความที่ถูกต้องและสอดคล้องกับความหมายที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ จะจำกัดอยู่ในหมู่พุทธศาสนิกชนที่ใกล้ชิด และได้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้ออกแบบ และวัดที่เป็นกรณีศึกษานั้นๆ สื่อมวลชนทำให้ผู้ออกแบบและวัดเป็นที่รู้จักในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยมากขึ้น สื่อมวลชนมีบทบาทและอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดเห็น ของพุทธศาสนิกชนบางส่วนที่ไม่ได้ใกล้ชิดกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา แต่สื่อมวลชนไม่มีบทบาท และอิทธิพลโดยตรงต่อผู้ออกแบบการศึกษาครั้งนี้ยังพบด้วยว่า วัตถุประสงค์แฝงของการดัดแปลงสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมทางพุทธศาสนาของกรณีศึกษา เกิดขึ้นจากการที่ผู้ออกแบบพยายามสร้างเอกลักษณ์ ให้เกิดขึ้น เพื่อผลทางการดึงดูดพุทธศาสนิกชนให้เข้ามาปฏิบัติธรรม และบริจาคทรัพย์เพื่อ ทำนุบำรุงวัด และดำเนินกิจการต่างๆ ของวัด^{๒๒}

^{๒๑} พระมหาอำพล บุคคาสาร, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและพุทธศิลป์จากภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดก วัดเครือวัลย์วรวิหาร”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^{๒๒} รังสรรค์ เจริญพันธ์วิสิน, “การเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์และรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

เสมอ อนุรัตน์วิชกุล ได้ศึกษาวิถีชีวิตของชาวอีสานที่สะท้อนวัฒนธรรมในการแต่งกายของคนในอดีตแล้วจารึกไว้เป็นจิตรกรรมฝาผนัง ไว้ในงานวิจัย เรื่อง “การศึกษาเครื่องแต่งกายจากภาพจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ วัดหน้าพระธาตุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ” สรุปความได้ว่า จิตรกร ได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏบนผนังพระอุโบสถ วัดหน้าพระธาตุ มาจากอิทธิพลการสร้างศิลปกรรมตามศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องราวของชาดก^{๒๓}

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คติความเชื่อเรื่องมหาชาติชาดก การเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องสะท้อนจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง” สรุปผลการศึกษาพบว่า นอกจากการถ่ายทอดในลักษณะของการบอกเล่า และในพิธีกรรมที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์แล้วยังมีงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ตามวัด ช่วยเสริมความรู้ความเข้าใจให้ภาพของมหาชาติชาดกเด่นชัดขึ้น กล่าวเฉพาะงานจิตรกรรมฝาผนังนั้นยังเป็นการเสริมความเข้าใจให้ดีขึ้นมาก แม้เป็นการเขียนภาพตอนสำคัญบางตอนของเรื่อง แต่ชาวบ้านก็เกิดความเข้าใจได้ทันทีเนื่องจากได้รับรู้เรื่องเหล่านี้มาแล้วเป็นอย่างดี^{๒๔}

สมชาย สนนก ได้ศึกษาวิจัย เรื่องคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทยด้านคุณค่าทางเรื่องราว และคุณค่าทางศิลปะ ตามการรับรู้ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษาชั้นปีที่ ๓ ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ” สรุปผลการศึกษาพบว่า นิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ๕ สถาบัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ด้านคุณค่าทางเรื่องราว ได้แก่ เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติของมนุษย์ เรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกัน เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งที่ไม่มีความแน่นอน โดยส่วนรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย สำหรับด้านคุณค่าทางศิลปะ

^{๒๓} เสมอ อนุรัตน์วิชกุล, “การศึกษาเครื่องแต่งกายจากภาพจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ วัดหน้าพระธาตุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต* , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๐), บทคัดย่อ.

^{๒๔} แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, “คติความเชื่อเรื่องมหาชาติชาดก การเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องสะท้อนจากจิตรกรรมฝาผนัง กรณีศึกษาเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม คลองบางกอกน้อย”, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒), บทคัดย่อ.

ได้แก่ความงาม ความรู้สึกลึกซึ้ง ความรู้ การรับรู้ และกระบวนการเชิงวิจารณ์ โดยส่วนรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย^{๒๕}

อธิการ สุขศรี ได้ศึกษาถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับจิตรกรรมฝาผนังไว้ในวิจัยเรื่อง “การศึกษาพุทธศิลป์ในจังหวัดมหาสารคาม ” สรุปความได้ว่า นับเป็นเวลานานมาแล้วที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานทุกยุคทุกสมัย พร้อมกับพัฒนาการการสร้างสมอารยธรรม ตลอดระยะเวลาอันยาวนานมีประชาชนเข้ามาอาศัยและสร้างสมอารยธรรมขึ้นบนดินแดนแห่งนี้ ล้วนผูกพันกับพระพุทธศาสนา สิ่งที่ตามมา คือ ความศรัทธาที่สร้างสรรค์โบราณวัตถุ สุนทรียภาพพิธีกรรมหรือกิจกรรมทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม^{๒๖}

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย แบ่งขอบเขตของการวิจัยออกเป็น ๒ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

เนื้อหาสำคัญที่ศึกษา ประกอบด้วยความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังประวัติความเป็นมาคติความเชื่อที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้ว บ้านวังคูณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น และคุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้วที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านวังคูณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านภาคสนาม

พื้นที่ศึกษา คือ วัดสระบัวแก้ว บ้านวังคูณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น และกลุ่มเป้าหมาย ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ จำนวน ๑๗ รูป/คน ดังนี้
(๑) เจ้าอาวาสวัดสระบัวแก้ว/เจ้าคณะตำบล จำนวน ๒ รูป

^{๒๕} สมชาย สอนนก, “คุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ตามการรับรู้ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), บทคัดย่อ.

^{๒๖} อธิการ สุขศรี, “การศึกษาพุทธศิลป์ในจังหวัดมหาสารคาม ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

- (๒) ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๒ คน
- (๓) เจ้าหน้าที่หน่วยศิลปากรที่จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑ คน
- (๔) ครู/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๑๐ คน
- (๕) จิตรกรที่เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง จำนวน ๑ คน
- (๖) นักวิชาการสาขาวิชาศิลปกรรม/โบราณคดี จำนวน ๑ คน

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อนำมาเขียนเป็นเนื้อหาวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์มีวิธีการ ดังนี้

๑.๖.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

- ๑) ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก
- ๒) ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ตำรา หนังสือ เอกสารสิ่งพิมพ์อื่นๆ ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร เว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต
- ๓) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจิตรกรรมฝาผนัง
- ๔) ศึกษารวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมาย

๑.๖.๒ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

- ๑) จัดเรียงลำดับโดยวิเคราะห์แยกแยะข้อมูลออกเป็น ๕ บทสำคัญ
- ๒) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา ตามจุดประสงค์ของการวิจัยจำนวน ๓ ประเด็นหลัก
- ๓) เรียบเรียงผลการวิจัย สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะแล้วจัดทำเป็นรูปเล่ม

๑.๖.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

- ๑) แบบสอบถามสัมภาษณ์
- ๒) สมุดจดบันทึก
- ๓) เครื่องบันทึกเสียง
- ๔) กล้องถ่ายรูป

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยกับพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงความเชื่อที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้ว บ้านวัง

คุณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึง คุณค่าแห่งความเชื่อที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้ว
ต่อชาวบ้านวังคุณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น และนำผลจาก
การศึกษาไปเป็นข้อมูลทางวิชาการด้านจิตรกรรมฝาผนัง